

LAIMA NEVINSKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

KALBOS POLITIKOS VERTINIMAS INTERNETO KOMENTARUOSE

Pastaraisiais metais gana gyvai diskutuojama apie kalbos politiką ir kalbininkus. Ši tema vis iškyla kalbos klausimams skirtose konferencijose, ji nagrinėjama įvairiuose kalbos leidiniuose. Pavyzdžiui, kalbos politikos įgyvendinimo klausimus yra tyrinėję Laima Grumadienė (2003), Arnoldas Piročkinas (2004), Loreta Vaicekauskienė (2007), interneto komentarus apie kalbininkus ir apie visuomenės bei kalbininkų santykį nagrinėjo Rita Miliūnaitė (2006).

Visuomenės susidomėjimą kalbos politikos tema rodo didelis komentarų skaičius prie kalbos klausimams skirtų straipsnių interneto portaluose. Pavyzdžiui, dauguma 2007–2008 m. su kalba susijusių straipsnių *delfi.lt* portale sulaukė apie 200 komentarų, kai kurių straipsnių komentarų skaičius siekė net 400–600, o Jono Vaiškūno ir Vytauto V. Landsbergio straipsnis „Ar apginsime lietuvių kalbą nuo Lietuvių kalbos komisijos“ – net pusantro tūkstančio komentarų. Temos aktualumą rodo ir tai, kad per dvejus metus *delfi.lt* portale pasirodė du kalbos klausimams skirti skaitytojų straipsniai skyrelyje „Vox Populi“.

Kol nėra galimybės atlikti reprezentatyvių visuomenės nuomonės apklausų, diskusijos internete yra vienas iš lengviau prieinamų šaltinių tyrėjams, norintiems pažvelgti į visuomenės nuostatas dėl kalbos politikos. Straipsnio tikslas – išanalizuoti kalbos politikos vertinimą interneto komentaruose. Interneto komentatorių požiūris į kalbos politikos klausimus nagrinėjamas remiantis kalbos politikos analizės schema, komentaruose išsakomas mintis ir idėjas priskiriant vieno ar kito kalbos politikos elemento vertinimams. Tokia analizė naudinga, nes gali atskleisti, kurie aspektai yra ver-

tinami teigiamai, o kurie – neigiamai, kurie iš jų yra problemiški ir kelia daugiausia diskusijų. Interpretuojant tyrimo rezultatus, remiamasi vienu iš diskurso analizės teorinių aspektų, kurį galima pavadinti klausimų pateikties schemų analize (angl. *framing analysis*).

Interneto komentarai apie kalbininkus buvo nagrinėti R. Miliūnaitės straipsnyje „Internetinė visuomenė ir kalbininkai“ (2006). Jame gana išsamiai atskleista komentatorių nuostatų įvairovė. Šiuo straipsniu tęsiama pradėtoji tema, bet nauja jame tai, kad išsakytos nuomonės sisteminamos pagal kalbos politikos modelį.

TYRIMO METODIKA

Straipsniu nesiimama aprėpti visos kalbos politikos vertinimo įvairovės, o norima parodyti komentarų analizės principą ir atskleisti kalbos politikos vertinimo problemškumą. Kokybinė komentarų analizė atliekama siekiant nustatyti įvairius kalbos politikos elementus vertinančias nuomones. Laikomasi kokybinio duomenų pateikimo principo – pateikiami suformuluoti apibendrinamieji teiginiai su pavyzdžiais iš komentarų (panašiai kaip analizuojant kokybinius interviu).

Interneto komentarus renkantis kaip analizės šaltinį, būtina turėti galvoje reprezentatyvumo klausimą – tai irgi lemia kokybinės tyrimo metodikos pasirinkimą. Tačiau komentarų analize bent iš dalies galima remtis, nes jų autoriai, nors ir neproporcingai, yra įvairių amžiaus grupių atstovai. 2008 m. kovo–balandžio mėnesiais projekto „Elektroninė demokratija“ užsakymu atlikto reprezentatyvaus visuomenės nuomonės tyrimo duomenimis, tarp reguliariai komentarus apie visuomenės gyvenimą ir politiką naujienų portaluose rašančių žmonių (kartą per savaitę ar dažniau) buvo: 18–29 metų amžiaus – 67,4 proc., 30–39 metų – 10,9 proc., 40–49 metų – 15,2 proc. Kartą per mėnesį rašančių komentarus šiose amžiaus grupėse atitinkamai buvo 52,4, 16,7 ir 9,5 proc. Tarp vyresnio amžiaus grupių žmonių, reguliariai rašančių komentarus, buvo po keletą procentų. Tos pačios apklausos duomenimis, naujienų portalas, kuriame dažniausiai rašomi komentarai, yra *delfi.lt* – jame komentarus rašo beveik tris kartus daugiau žmonių negu bet kuriame kitame portale (Vilmorus, 2008).

Straipsnyje analizuojami populiariausio *delfi.lt* portalo straipsnių, skirtų kalbos politikos ar bendriesiems kalbos klausimams, komentarai. Šis portalas

pasirinktas dar ir dėl to, kad tai yra bendro pobūdžio portalas, tinkamesnis tyrinėti paprastų kalbos vartotojų nuostatomis. Gyvos diskusijos apie įvairius kalbos dalykus vyksta ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos diskusijų svetainėje, tačiau joje, manytina, komentarus daugiau rašo vertėjai ir redaktoriai.

Siekiant iširti įvairius požiūrius, buvo parinkti skirtingas nuostatas dėl kalbos politikos atskleidžiantys straipsniai (žr. šaltinių sąrašą). Iš viso analizuoti 5 straipsnių komentarai – peržiūrėta daugiau negu 1000 komentarų. Buvo atrinkti turinio atžvilgiu vertingiausi komentarai, kuriuose rašoma apie esminius dalykus, o praleidžiami tie, kur nukrypstama į kitas temas ar nepasakoma nieko nauja.

Komentaruose vertinami kalbos politikos aspektai skiriami remiantis R. L. Cooperio pasiūlytu kalbos politikos analizės modeliu, kuris gerai žinomas ir dažnai taikomas kalbos planavimo literatūroje (taip pat ir lietuvių kalba, plg. Vaicekauskienė 2007).

Išsamusis šio modelio variantas yra toks: „Kokie *veikėjai* siekia paveikti kokią *elgseną*, kokių *žmonių*, kokiais *tikslais*, kokiomis *sąlygomis*, kokiomis *priemonėmis*, kaip priimdami *sprendimus* ir kokių pasiekdami *rezultatų*?“ (Cooper 1989: 98; vertimas iš: Vaicekauskienė 2007: 109). Išsamesnis modelio elementų paaiškinimas, kaip atpažinti kalbos politikos elementus komentaruose, pateikiamas šioje lentelėje.

LENTELĖ. Kalbos politikos modelis (Cooper 1989: 87–98)

Kalbos politikos elementas	Aprašymas
<i>Veikėjai</i> (kas?)	Pvz., formalusis elitas, visuomenėje įtakingi asmenys, priešiškos grupės, kiti elitui nepriklausantys veikėjai.
<i>Objektai</i> (kokią elgseną?)	(A) Struktūriniai (lingvistiniai) siekiamo paveikti elgesio požymiai (pvz., homogeniškumas, panašumas). (B) Tikslai / funkcijos, kam naudojamas siekiamas paveikti elgesys. (C) Siekiamas elgesio priėmimo lygmuo (žinojimas, vertinimas, mokėjimas, naudojimas).
<i>Tikslinė grupė</i> (kokių žmonių?)	(A) Tikslinės grupės pobūdis (pvz., asmenys ar organizacijos, tiesioginės ar tarpinės). (B) Tikslinės grupės galimybės išmokti siekiamo elgesio. (C) Tikslinės grupės paskatos (stimulai) išmokti siekiamo elgesio. (D) Tikslinės grupės paskatos atmesti siekiamą elgesį.

Lentelės tęsinys

Kalbos politikos elementas	Aprašymas
<i>Tiksmai</i> (kokiais tikslais?)	(A) Atviri (su kalba susijęs elgesys). (B) Paslėpti (ne su kalba susijęs elgesys, interesų patenkinimo tikslai).
<i>Sąlygos</i> (kokiomis sąlygomis?)	(A) Situacija (įvykiai, trumpalaikės sąlygos). (B) Struktūriniai veiksniai: politiniai, ekonominiai, socialiniai / demografiniai / ekologiniai. (C) Kultūriniai: visuomeninė santvarka (politinė kultūra), kultūros normos, kalbos politikos veikėjų patirtis. (D) Aplinkos veiksniai (išorinė įtaka). (E) Informaciniai veiksniai (duomenys, kurių reikia tinkamam sprendimui).
<i>Priemonės</i> (kokiomis priemonėmis?)	Pvz., teisinėmis, prievarta, skatinimu, įtikinėjimu.
<i>Sprendimų priėmimas</i> (kaip priimami sprendimai?)	(A) Problemos / tikslo formulavimas. (B) Priemonių formulavimas.
<i>Rezultatai</i> (koks rezultatas?)	Ar pasiekiamas norimo rezultato.

Ne visi R. L. Cooperio išvardyti politikos elementų veiksniai aktualūs analizuojant kalbos politiką Lietuvoje; kita vertus, tiriant interneto komentarus, rasta papildomų idėjų, susijusių su šiais kalbos politikos elementais.

Kalbos politikos vertinimai interneto komentaruose interpretuojami pasitelkiant pateikties schemų (angl. *frames*) idėją, kuri padeda paaiškinti tokios analizės reikšmę. Kaip teigia pateikties schemų sąvoką pasiūlęs sociologas E. Goffmanas, žmonės informaciją suvokia pagal tam tikras interpretacijos schemas. Šios schemas padeda supaprastinti mąstymo bei suvokimo procesą ir lemia, į kuriuos realybės elementus ar aspektus atkreipiamas dėmesys (Zhou et al. 2007). Pavyzdžiui, būrelį šalia kelio stovinčių žmonių praeivis gali suprasti pagal „autobuso stotelės“ schemą. Ši konkreči schema struktūruoja suvokimą – dėmesys atkreipiamas į vienoje vietoje susibūrusį didesnį skaičių žmonių, kuris yra vienas iš „kažko laukiančių žmonių“ sche-

mos požymių. Schema taip pat atkreipia dėmesį į kitus situacijos elementus, pvz., autobusų stotelės ženklą. Tuo pat metu ji nukreipia dėmesį nuo kitų detalių, pavyzdžiui, menamų autobuso keleivių apsirengimo, kūno sudėjimo arba bendravimo tarp jų (Koenig 2004).

Komunikacijos tyrėjų teigimu, lygiai taip pateikiama ir suvokiama informacija žiniasklaidoje ar kiti tekstai – išryškinant tam tikrus nagrinėjamos problemos aspektus, suformuojamas požiūris į nagrinėjamą problemą ir apibrėžiama, kokia yra problema. Informacijos pateikimą pagal tokias schemas užsienio mokslininkai aiškina pasitelkdami paveikslo rėmų metaforą, kuri ir lėmė požiūrio įvardijimą anglų kalba (*frame analysis*). Paveikslo rėmai pateikia tam tikrą paveikslo (nuotraukos, tapybos) gabalėlį, o ne kitus, ir atkreipia į tai dėmesį, o pagal parinktą fragmentą žiūrovas susidaro įspūdį apie visą vaizduojamą situaciją (Tankard 2001: 99).

R. M. Entmanas (1993) skiria keturias pagrindines pateikties schemų žiniasklaidoje funkcijas. Pasak jo, šios schemos apibrėžia problemą ir išryškina svarbiausius jos aspektus; apibrėžia priežastis ir nurodo problemą sukeliančias jėgas; pateikia moralinį vertinimą; siūlo tolesnio elgesio ir veiksmų rekomendacijas.

Taigi pateikties schema yra reikšmingas pasirinkimas, koku atžvilgiu nagrinėjama kokia nors tema – sprendžiamo klausimo pateikimas pagal vieną, o ne kitą schemą gali lemti, kokių priemonių bus imamasi sprendžiant šį klausimą. Dėl galios apibrėžti problemą ir nurodyti sprendimo būdus pateikties schemų sąvoka dažnai pasirenkama politikos ir politinio diskurso analizei (Tankard 2001).

Autoriai, analizuojantys pateikties schemų sąvokos taikymą žiniasklaidos tyrimams, skiria žiniasklaidos (teksto) pateikties schemas ir individualias (informacijos gavėjo) schemas. Tas schemas, pagal kurias pateikiami tekstai, išreiškia tam tikri reikšminiai žodžiai, frazės, stereotipiniai įvaizdžiai, informacijos šaltinių parinkimas ir sakiniai, perteikiantys faktų ir vertinimų rinkinį. Informacijos gavėjas mąsto remdamasis individualiomis schemomis, kurios gali sutapti arba nesutapti su teksto pateikties schemomis (Scheufele 1999; Entman 1993).

Taigi komentaruose pabrėžiamus kalbos politikos aspektus galima laikyti individualių pateikties schemų, kuriomis remiasi komentarų autoriai, išraiška. Skaitytojų komentaruose paprastai atkreipiamas dėmesys į tam tikrus kalbavimo klausimo aspektus ir būtent jie yra pabrėžiami ir laikomi svarbesniais,

nekreipiant dėmesio į kitus. Taip nagrinėjamas klausimas (šiuo atveju – kalbos politika) suvokiamas ir pateikiamas kaip tam tikra problema, pavyzdžiui, netinkamas kalbos tvarkybos objekto pasirinkimas, kalbininkų kompetencijos trūkumas ir t. t.

KOMENTARŲ ANALIZĖS REZULTATAI

Toliau apžvelgiama komentarų analizė pagal anksčiau išvardytus kalbos politikos analizės modelio elementus. Svarbu pabrėžti, kad čia pateikiamos komentaruose išsakytos nuomonės, jų nevertinant pagal tai, ar jos atitinka tikrovę, pavyzdžiui, ar komentarų rašytojai teisingai supranta kalbos politikos sprendimus, ar jų reiškiamos nuomonės pagrįstos (komentarų kalba taisyta minimaliai).

Kalbos politikos veikėjai

Nors tradiciškai kalbos planavimas būdavo laikomas objektyviu ir ideologiškai neutraliu procesu, šiuo metu kalbos politiką nagrinėjantys autoriai atkreipia dėmesį į tai, kad kalbos planavimą atliekantys veikėjai yra svarbus kalbos politikos veiksnys. Nemaža autorių abejoja dėl tradicinio kalbos planuotojų vaidmens ir teigia, kad vykdant kalbos politiką turėtų būti įtraukiama ir visuomenė, t. y. žmonės, kuriems yra taikomi kalbos politikos sprendimai (Kaplan 1997).

Analizuojant interneto komentarus, kalbos politikos veikėjų kategorijai buvo priskiriami visi veikėjai, apie kurių sprendimus ir veiksmus rašoma komentaruose. Nagrinėta, ne tik kokie veikėjai minimi, bet ir kaip jie vertinami. Iš komentarų matyti, kad kalbos tvarkyba užsiimantys asmenys žmonėms atrodo kaip vientisa grupė – komentaruose dažniausiai rašoma abstrakčiai apie kalbininkus (įvardijant įvairiais žodžiais – žr. toliau), rečiau nurodant konkrečias institucijas ar pavardes. Tarp institucijų labai dažnai minima Valstybinė lietuvių kalbos komisija, taip pat komisijos pirmininkė ir kiti darbuotojai; tik pora kartų paminėtas Lietuvių kalbos institutas.

Iš daugelio tirtų interneto komentarų ryškėja gana kritiškas požiūris į tuos, kas atlieka kalbos tvarkybą. Komentatoriams užkliūva, kad specialiųjų sričių terminija kuriama nepasitarus su atitinkamų sričių specialistais (taigi kritikuojama, kad į kalbos politikos veikėjus neįtraukiamos reikalingos grupės) ir kad kalbininkai apskritai „savinasi“ kalbą, kurdami žodžius, priimdami sprendimus savo nuožiūra:

Tikrai būtų be galo malonu, jei brangūs naujadarų sudarytojai bent kiek konsultuotųsi su atitinkamų sričių specialistais. Skaitant pvz. IT sričiai siūlomą žodyną norisi tik kvatotis.

Kalbą reikia saugot nuo kai kurių kalbininkų, kurie mano, kad kalba yra jų nuosavybė ir jie gali su ja daryt ką tik nori.

Komentarus rašantys kalbos vartotojai kritikuoja ne tik kalbos politiką vykdančias institucijas, bet ir jų bruožus, apskritai kalbininkų įvaizdį, kuris iš analizuotų komentarų ryškėja gana neigiamas. Tai laikytina svarbiu požymiu kalbant apie kalbos politikos įgyvendinimą, nes politikos veikėjų įvaizdis gali turėti įtakos požiūriui, nusiteikimui priimti ar atmesti jų teikiamus siūlymus. Pavyzdžiui, komentaruose vertinamas kalbininkų profesinis pasirengimas:

Kaip ir mokytojų, gydytojų, taip ir visų mokslininkų teoretikų gretos silpsta. Komes norim, anksčiau buvo garbė tapti kalbininku, turėjai didžiausius konkursus praeiti, o dabar? Nebėra asmenybių, vadovauti imasi amatininkai – tokie ir rezultatai. Kaip ir visur, reikia kūrybiško ir toliaregiško požiūrio, o ne aklo taisyklių taikymo. Nematau išeities.

Neigiamą kalbininkų įvaizdį rodo ir tokia lakoniška citata:

Baisiausia – kai vaidinama patriotus (tos -aitės kalbos sergėtojos, nuolat grūmojančios senmergišku piršteliu), o realiai tingima dirbt ir sukuriama visiška makalynė...

Požiūrį į kalbininkus apibendrina jiems apibūdinti vartojami žodžiai: „kalbinykai“, „kalbišiai“, „kalbos darkytojai“. Panašūs įvardijimai ir R. Miliūnaitės atliktoje komentarų analizėje: „kalbainiai“, „kalbiai“, „kalbos sargai“ ir kt. (Miliūnaitė 2006: 52).

Kalbos politikos objektai

Kalbos politikos objektų kategorija rodo, kokį kalbinį elgesį siekiama pakeisti kalbos planavimo priemonėmis, kokiam tikslui turėtų būti tai daroma, koks yra siekiamas to elgesio priėmimo (išmokimo) lygis. Į šią kategoriją įtraukti apibendrinamieji pasakymai, atitinkantys tokį kalbos planavimo objektų apibrėžimą, nesigilinant į konkrečius kalbos politikos sprendimus (pvz., naujadarų vertinimą ir pan.).

Komentarų autorių vertinimu, kalbos tvarkymo pastangos ne visada nukreipiamos į tinkamus objektus. Skundžiamasi, kad kalbininkai pernelyg

kišasi į tokias sritis, į kurias, komentatorių nuomone, kištis nederėtų. Bet nurodoma ir sričių, kur pasigendama kalbininkų darbo.

Ne vienam komentarų autoriui kliūva tai, kad, jų nuomone, kalbininkai siekia reguliuoti šnekamąją kalbą. Komentare, pavyzdžiui, nurodomas ne tik skirtumas tarp šnekamosios ir rašomosios kalbos, bet ir, autoriaus žodžiais, paprastam žmogui nepasiekiamas aukščiausias kalbos išmokimo lygis:

Sakyčiau, jog išgryninta kalba yra nieko verta, nes kiekvienas žmogus ją puošia savo pertarais, posakiais, naujadarais (vaikystėje dūzgiančią didelę musę vadindavau KIRMĖLSĖJA :). Be to, kiekvieno iš mūsų kalbą įtakoja ir tarminis aspektas... Mano nuomonė yra tokia – turi būti ŠNEKAMOJI arba SLENGINĖ kalba ir RAŠOMOJI arba OFICIALIOJI. Nes Lietuvoje gal tik 5 žmonės (Smalinskas, Pupkis, Malakauskas) gali šnekėti tobula kalba. Visi kiti – kaip dauguma...

Komentatoriai laiko vertybe kalbos laisvumą ir skirtingą kiekvieno žmogaus kalbėseną, o pernelyg taisyklinga kalba, jų nuomone, skamba nenatūraliai. Tiesa, ir tarp pačių komentatorių atsiranda prieštaraujančių tokiui nuomonei:

Ir neduok Dieve klausytis itin taisyklingai kalbančio kalbininko. Nuo supertaisyklingumo net nemalonu, nes kalba praranda laisvumą ir skambumą, o skamba tiesiog manieringai.

Taip, kai ausis įpranta prie Mikutavičiaus „leibelų“ [leiblų], prie Dviračio žinių blondinių pašnekėsių, dar Surskio ir Mauzerio skambios kalbos, tiesiog klaidingai sunku klausyt normalios lietuviškos šnekos. [...] Aš irgi manau, kad Lietuvoj kažkas negerai, jei jau ir lituanistėms taisyklinga šneka rėžia ausį, skamba manieringai ir vos vos suprantamai.

Komentatoriams keisti ir nereikalingi atrodo bandymai lietuvininti gerai pasaulyje žinomų dalykų pavadinimus:

Beje, prisimenu atvejį, kuomet dirbau restorane ir kalbos komisija tikrino meniu. Gavome išvadas – aišku, prapuolė spageti ir carpaccio, bet topas buvo – degtinė „Finlandia“ turėtume rašyti „Suomiška“ degtinė. Direktoriui pakriko nervai ir jis paskambino į kalbos komisiją – „jei jau verčiat tikrinį vardą, tai bent verskit tiksliai – degtinė „Suomija“ :) Beje, tada dar ir baudą sumokėjom, nes visų nurodytų „klaidų“ meniu netaisėm :)

Kita vertus, komentarų autoriai pasigenda griežtesnio viešųjų užrašų reguliavimo (komentaruose nedaroma skirtumo tarp viešųjų užrašų ir pavadi-

nimų), kritikuojama, kad nesugebėta išspręsti pavadinimų lenkų kalba rašymo (Vilniaus rajone) problemos.

O jau kokie visi lietuviškos terminijos žinovai – nuo profesorių iki valytojų, nors kažkodėl įteisinti tokie „lietuviški“ pavadinimai, kaip „Crowne plaza“ ir kiti, kuriuos tikras lietuvis tardamas gali liežuvį nusilaužti.

Labai liūdna, kad valstybinė kalbos komisija tesugeba konstatuoti faktus. O kur jos darbo vaisiai? [...] Tik „žeriasi“ mokesčių mokėtojų pinigėlius į savo kišenes – jos darbo nesimato absoliučiai jokio, net nesugeba Vilniaus rajone išreikalauti lietuviškų užrašų.

Kalbos politikos tikslinė grupė

Anot R. L. Cooperio, kalbos politikos tikslai ir priemonės gali būti taikomi tam tikroms siauresnėms visuomenės grupėms. Tirtuose komentaruose ne daug buvo nuomonių, kurias būtų galima priskirti šiam kalbos politikos aspektui. Kaip tiesioginė kalbos politikos tikslinė grupė, kuriai būtų galima skirti daugiau dėmesio, paminėtos tautinės mažumos:

Labiau spausti rusiukus ir lenkiukus, kurie mokosi savo mokyklose lietuvių kalbos, nes linksnių nesuderinimai jiems ir būdingi ;) kaip ir vaikinai ar mergina :)

Kaip visuomenės grupė, kurios kalba yra prasčiausia, komentaruose dažnai buvo minimas jaunimas. Jauni žmonės kaltinami lietuvių kalbos žlugdymu viename iš analizuotų straipsnių, skaitytojos parašytoje nuomoneje *delfi.lt* skyrelyje „Vox Populi“ („Lietuvių kalba žlunga“). Komentaruose ir pritariama, ir prieštaraujama tokiai nuomonei:

Mano nuomone lietuvių kalbą labiausiai dardo slavizmai ir nusikalstamo pasaulio žargonas. Ši blogybė itin gajį jaunimo tarpe.

Jei atvirai, tai suaugę labai dažnai kalba daug netaisyklingiau nei jaunimas. Didžioji dalis jaunų žmonių mokykloje mokosi kalbos kultūros, ir vis tiek kažkas galvoje išlieka. Jauni išsilavinę kalba taisyklingiau už suaugusius, pvz. politikus, kurie naudoja netaisyklingas iš rusų kalbos nusavintas konstrukcijas, posakius, priešdėlius.

Kitos grupės, į kurių kalbą atkreipia dėmesį komentatoriai, yra viešai matomų ir girdimų profesijų atstovai – žurnalistai ir politikai:

Bet nereikia kaltinti vien tik jaunimą. Pasižiūrėkim kaip žurnalistai rašo ar politikai kalba. Pilna anglicizmų, barbarizmų ir visokių hibridinių žodžių.

Beje žiūri žinias? Girdėjai kaip kalba mūsų valdžios vyrai? Kartais kai nusibosta klausytis vien kalbų apie grįžusį Uspaskichą, pradedu skaičiuoti kalbos klaidas, kurias padaro vien spėję išsižioti mūsų politikai :)

Tačiau tokiuose komentaruose neužsimenama, kad turėtų būti imamasi kokių nors konkrečiai šioms visuomenės grupėms skirtų priemonių, tai veikiau pateikiama kaip kalbos padėties vertinimas arba amžina kartų skirtumo problema, todėl priskirtina kitų kalbos politikos elementų vertinimams (žr. skirsnius „Kalbos politikos aplinka“ ir „Kiti kalbos klausimų vertinimo aspektai“).

Kalbos politikos tikslai

Tarp komentarų, kuriuose tiesiogiai ar netiesiogiai vertinami kalbos politikos tikslai, buvo pritariančių kalbos priežiūrai – kalba reikia rūpintis, kad ji išliktų:

O darbuotis jiems [kalbininkams] reikia, kitaip mūsų kalba paskęs tarp „liftų, printerių, šachtų, ofisų, skanerių ir t.t.“

Padėtis nėra tokia paprasta. Jei tikite tokiomis laisvėmis, tada gal reikėtų duoti visišką laisvę verslui? (T.y. jokių antimonopolinių įstatymų ir t.t.). Ir viskas susitvarkys savaime? Reikia žvelgti giliau... Turėkite omenyje, kad dauguma žmonių yra „vidutinybės“ ir jiems visiškai nerūpi kalbos ateitis. Jei tokie vadovautų paradui, tai dabar lietuvių kalba būtų neatpažįstamai pasikeitusi. 70% žodyno būtų slaviškas/angliškas. Sakinio struktūra rusiška. Tokia kalba neverta pagarbos. Pasiklausykite rusų/lenkų kalbos. Kartais juokinga kaip paprasti jų kalbos žodžiai keičiami svetimybėmis. Tai gi gerbkime savo kalbą ir ją mylėkime = rūpinkimės jos švarumu.

Vis tik politikos tikslus vertinančiuose komentaruose vyravo neigiamos nuomonės. Kaip nurodo R. L. Cooperis, kalbos politika gali būti siekiama ir paslėptų (su kalba nesusijusių) tikslų – tokių tikslų įžvelgiama ir analizuotuose komentaruose. Juose kalbininkų darbas vertinamas kaip beprasmiškas, atliekamas „iš neturėjimo ką veikti“, reikalingas tik tam, kad galėtų pasirodyti dirbantys:

[...] Kaip tokie darymai atsiranda? Kas nors disertaciją apsigina?

[...] bet jau tie naujadarų formuotojai (vaizduoklis, didžkukulis ir t.t., ir pan.) neturi realiai ką veikti, o ataskaitas apie atliktą darbą pateikti būtina! Tai ir dirba išsijuose. Galbūt prie kavos puodelio, torto gabalėlio...

Neigiamai vertinami ir su kalba susiję tikslai. Kai kuriems nepatinka siekis saugoti kalbą kaip archajinę vertybę, laikytis nekintamų taisyklių. Vietoj to siūloma daugiau dėmesio skirti kalbos komunikacinei funkcijai, kurią gali atlikti tik gyva ir visiems suprantama kalba:

Kalba yra gyva, baikit ją saugoti kaip kokią archaišką vertybę. Jei pasaulyje gimsta naujas žodis, kaip kad pvz. blog'as, kodėl mums jo nepaimti į lietuvių kalbą? Pasaulis globalėja, kultūros šliejasi. Nuo to, kad tapsim labiau integruoti, tikrai nebūsime labiau nelietuviais.

Techninė lietuvių kalba nuskurdinta kiek tik įmanoma – sinonimų daugeliui terminų nė su žiburiu nerasi, patys terminai kaitaliojami „geresniais“ kas keli metai, kad tik „lietuviškiau“ skambėtų. Nesvarbu, jog neatlieka pagrindinės savo funkcijos – būti informatyviais ir palengvinti žmonių bendravimą.

„Smetonienė akcentavo būtinybę stiprinti lietuvių kalbos ir jos reikalingumo įvairdį... Aš manau, kad kalbos reikalingumas didėja kai ją patogiu vartoti, kai ji yra suprantama daugumai, o ne kalbininkų pilstymu iš tuščio į kiaurą ir kuriant tokius absurdiškus žodžius, kuriems jau reikia „lietuvių-lietuvių“ vertimo. Todėl ir nyksta lietuvių kalbos reikalingumas ypač techninėje kalboje.

Kalbos politikos sąlygos

Nors R. L. Cooperis išvardija daug galimų kalbos politikos sąlygų, tirtuose komentaruose daugiausia kalbama apie aplinkos (išorinės įtakos) veiksnius – lietuvių kalbai kylančias grėsmes. Aktyviai diskutuojama apie lietuvių kalbos padėtį, rusų ir anglų kalbų įtaką, taip pat kitus kalbos aplinkos veiksnius: žiniasklaidos kalbą, informacijos ir komunikacijos technologijas ir kt. Nors daugumoje šių komentarų nėra tiesiogiai minima kalbos politika ar jos priemonės, tačiau tokie teiginiai leidžia manyti, kad pritariama kalbos tvarkybai.

Itin daug diskutuojama apie rusų ir anglų kalbų įtaką lietuvių kalbai (didelį komentarų skaičių pirmiausia lėmė pora straipsnių šia tema, kurie buvo atrinkti analizei; bet ir kitų straipsnių komentaruose apie tai diskutuojama). Apibendrinant, tarp komentarų buvo įvairių nuomonių, ypač nuogaustaujama dėl didelės rusų ir anglų kalbų grėsmės. Jas gali iliustruoti tokie pasakymai:

Baisumas tas, kad rusų kalbos žargonas įsitvirtina tarp jaunų žmonių, kurie rusų kalbos nemoka ir todėl net nesuvokia, kad tai rusų k. Lievas, krūtas, tusovkė, atkatas, jau nekalbant apie keiksmažodžių tokią gausą, įsitvirtino būtent nepriklausos-

mybės metais. Prieš 20 metų, kai buvau studentė, retas kuris iš draugų nusikeikdavo rusiškai, dabar – retas kuris nekalba sakiniiais vien iš keiksmažodžių.

Rusinami buvome šimtmečius ir išlaikėm kalbą. Anglėjame tik dvidešimtmetį, o rezultatai liejasi per kraštus – paklauskite televizijos jaunimo laidas, pažiūrėkit užrašus miestuose. Rusų kalba buvo kišama per prievartą, o anglų kalbą mes patys noriai graibstom. Tai kas gi kelia didesnę grėsmę?!

Tegu pažiūri kaip mažvaikiai kalba, ten pilna visokių anglišku žodžių, jie dabar baisiai madingi, taigi jiems užaugus mūsų kalba bus tikras kratinys rusų, anglų ir lietuvių kalbų.

Kita vertus, šių kalbų įtaka vertinama nevienodai, pirmiausia dėl skirtingo statuso, kadangi anglų kalba laikoma reikalingesne ar kone privaloma (nes tai pasaulinė mokslo, verslo kalba):

Tiesiog anglų kalbos įtaka nauja, tai ir pastebima, ir užkliūva, o rusiškos kalbos vertiniai (greta neverčiamų keiksmų) lietuvių kalboje vaikšto po organizmą be pasipriešinimo dešimtmečiais ir iš dar seniau.

Reikia kuo daugiau užrašų, skelbimų anglų kalba, sustiprint anglų mokymą vald[žios] ir privač[iose] bendrovėse, per TV rodyt filmus originalo kalba su liet[uviškais] subtitrais – tada būsim europiečiai, ne azijatai.

Tokiame kontekste dalis komentatorių neigiamai vertina perdėtą kalbininkų baimę kitų kalbų atžvilgiu. Ypač kaltinama dėl rusų kalbos baimės, net verčiančios atsisakyti kai kurių žodžių vien dėl to, kad panašūs vartojami ir rusų kalboje:

Bet kuri tauta mėgsta įterpti svetimų žodžių. Pikantiškiau išsireiškama ir tiek.

Visiškai pritariu [anksčiau išsakytai nuomonei] dėl sąvokos *sekantis* (next, sledujusij, folgende) pakeitimo į *k i t a s*. Kitas dalykas nebūtinai yra *sekantis*. Jeigu rusų kalboje sakoma *sledujusij*, tai mes sakysime kitaip, nors ir neteisingai.

Komentaruose įvardijama nemažai kitų grėsmių lietuvių kalbos grynumui – tai ir žiniasklaida (joje kalbančios lietuvių ir ypač nelietuvių kilmės „žvaigždės“, politikai, valdininkai ir kiti veikėjai, net žurnalistai); ne viename komentare kritikuota sprendimas subtitruoti tik rusų kalba rodomus filmus, taip pat šiuolaikinės informacijos ir komunikacijos technologijos, prastesnė tautinių mažumų kalba. Daugumoje šių komentarų kalbai kylančios grėsmės nėra siejamos su kalbos politika, tačiau kai kuriuose retoriškai kreipiamasi į kalbos priežiūros institucijas ir pasigendama jų atsakomybės:

Labiausiai kalbai kenkia žiniasklaida – purvasklaida, mėšlavabalinės TV žvaigždės, neelitinis elitas ir iš pakrūmių išlindę politikai, mažaraščiai valdininkai, netgi ministrai, kurie taisyklingai nesugeba ne tik paprasto sakinio suregzti, bet tūkstančius kartų girdėto žodžio ar pavadinimo sukirčiuoti.

Ko čia stebėtis, jeigu mūsų televizijose laidų vedėjais dirba visokie lietuviškai neprašnekantys armianai Maratai bei negriukės Bernynn...

Vyksta totali rusifikacija per TV, DVD ir kitas priemones, negi to nemato Smetonienė.

O kaip lenkų kalbos plitimas ir lenkiškų pavardžių rašymas, o paskui ir antros valstybinės – lenkų kalbos įteisinimas?

Kai paklausai filmų vertimus, kur chroniškai-piktybiškai išmetami asmeniniai įvardžiai, atseit, ir taip aišku, kas ir ką, darosi bloga. Sakiniai kapoti, kalba kaip koks žabų glėbys. Tuoj visai kalbėsime kaip SMS žinutės.

Yra ir tokių komentarų, kur pripažįstama, kad iš tiesų kalba prastėja, todėl pateisinamas kalbos tvarkybos darbas:

Daugelis lituanistų ir kalbininkų priešininkų savo argumentus grindžia kažkoku „savo kalbos jausmu“, bet kad to jausmo nebelikę.

Kalbos politikos priemonės

Šis kalbos politikos elementas rodo, kokiais būdais yra siekiama kalbos politikos tikslų įgyvendinimo, pvz.: teisinėmis priemonėmis, prievarta, skatinimu, įtikinėjimu. Tirtuose komentaruose šis aspektas vertinamas daugiausia neigiamai – pirmiausia kritikuojamas kalbininkų polinkis persistengti, reikalaujant taisyklingos kalbos ir reguliuojant pačią kalbą:

Kalbos mokymas yra šventas reikalas, bet SVEIKO PROTO ribose! Nes visi puikiai žino – KAS PER DAUG, TAS NESVEIKA! O šita psichozė dėl lietuvių kalbos puoselėjimo, gryninimo ar dar kaip čia pavadinti, jau tikrai primena patologiją.

Perlenkimas, jei pasirodo, kad 80% populiacijos „nemoka“ gimtosios kalbos, tai čia jau kažkas ne taip. Gal taisyklės per griežtos? Gal reikalavimai per dideli? Juk šiaip nekaip gyventojai ta kalba tarpusavyje susikalba ir susirašo ir supranta ir laikraščius perskaito. Ir visa tai daro „nemokėdami“ kalbos?

Kritikos taip pat sulaukė tokios, komentatorių nuomone, nelabai veiksmingos priemonės kaip kalbos diktantas ir apskritai nepatrauklios kalbos mokymo priemonės:

Mes greit visai nebemokėsime nei rašyti nei kalbėti. Šiandien vien kalbininkai moka gražiai kalbėti. Ar ne per daug dėmesio skiriame visokiems diktantams ir t.t. O eiliniai žmonės gyvena savo gyvenimą ir kalba savo kalba.

Pirmiausia vaikus nuo lietuvių kalbos atgraso labai senoviškos lietuvių kalbos ir literatūros programos. Nuo pirmos klasės vaikams kišami visokie archaizmai, kurie jiems nieko nereiškia. Atseit, vaikas iš pagarbos gimtajai kalbai turi mokėti. O vaikui tai atrodo beprasmiškas galvos alinimas, jis praranda motyvaciją mokytis. [...] Tada natūralu, kad paėmęs anglų kalbos spalvingus šiuolaikiškus vadovėlius, jis palinksta prie tos kalbos ir literatūros.

Kalbos politikos sprendimų priėmimas

Minimoje kalbos politikos pakopoje yra analizuojama, kaip priimami kalbos politikos sprendimai, pavyzdžiui, ar juos priimant yra atsižvelgiama į nuomonę tų, kuriuos paveiks priimti sprendimai (Kaplan 1997), ar sprendimų priėmimas yra pagrįstas visa reikalinga informacija, ar atsižvelgiama į visas galimas alternatyvas ir pan. (Cooper 1989). Panašūs aspektai minimi ir komentaruose apie lietuvių kalbininkų darbą – dažniausiai kritikuojuama tai, kad kalbos taisyklės ir žodžiai siūlomi neatsižvelgiant į realiąją vartoseną:

Pritariu, kalbos specialistai kalbą kuria sau, o ne visiems.

Lituanistai kuria kalbą, kuri gyvenime nevartojama.

Tiek leksiniai, tiek gramatiniai dalykai paprastai nėra nuleidžiami iš viršaus. Kalbos normose jie priimami tada, kai atsiranda ir vartojami pačioje kalboje. Deja, Lietuvoje yra kitaip.

Komentarų autoriai taip pat skundžiasi, kad kalbininkai per dažnai kaitalioja sprendimus, o atskirų specialistų pateikiami reikalavimai nesutampa:

O kad būtų mažiau netaisyklingai šnekančių – VIENĄ kartą pagaliau apsispręskite kokios turi būti taisyklės ir nekeiskite jų 50 metų. Pamatysit – rezultatas bus. Ir mokesčių mokėtojams bus lengviau, juk etatų sumažės.

Kalbininkai baigia nuprotėti su savo naujadarais... Ir šiaip – bando išmokyti mus kažkokios sintetinės kalbos. Absurdai tokio lygio, kad spjaudytis norisi... Kartais tenka ką nors labai skubiai parašyti, o privalai vilkinti laiką, kol kokia [lituanistė] sugalvos, taip ar anaiptu bus teisinga. Beje, po kokios dienos kita [lituanistė] ims draskytis, kad dalkai kalbą, nes taip negali būti... Kalbininkai gal pirma tegu atranda bendrą kalbą savo tarpe, tada aiškina kitiems... Pikta nors sprok.

Kalbos politikos rezultatai

Analizuojant kalbos politikos rezultatus, keliamas pagrindinis klausimas – ar vykdoma kalbos politika pasiekia norimų rezultatų. Šis aspektas yra dažna komentarų tema, gausu ir teigiamų, ir neigiamų vertinimų.

Teigiamai kalbininkų darbo rezultatus vertinančiuose komentaruose jų autoriai pripažįsta, kad kalbos vartoseną atkūrus nepriklausomybę pagerėjo. Džiaugiamasi, kad kalbininkai yra pasiūlę gerų, prigijusių naujadarų:

Kad ir kaip ten būtų, [...], vis dėlto reikia pripažinti, kad per pastaruosius aštuoniolika metų lietuvių kalbos vartojimas pagerėjo. Pagerėjo visur – ir gatvėje, ir viešuosiuose užrašuose, ir spaudoje, ir iš televizoriaus ekrano.

Yra gerų naujadarų pavyzdžių, mano nuomone. Pvz., degalinė – tikrai greitai, neskausmingai prigijo.

Kritiškuose komentaruose teigiama, kad kalbininkai savo pastangomis ne pagerino, bet nuskurdino kalbą ar net sukūrė nuo realybės atitolusią kalbą, kuria neįmanoma šnekėti. Čia galima priskirti ir gausias pastabas dėl nelabai vykusių ir neprigyjančių kalbininkų sukurtų naujadarų:

Būtina suvokti, kad gyvenimas daug sudėtingesnis už disertacijoms sugalvotas „norminimo“ taisykles, o tikrinė lietuvių kalba daug turtingesnė už mums priemtą puskalbę.

Naujadarai deja atrodo tik kaip elementarus išsidirbinėjimas, dėl kurio eiliniam žmogui taisyklingas lietuvių kalbos mokėjimas darosi neįmanomas.

Nereta nuomonė – kad dėl perdėtos taisyklių gausos ir jų sudėtingumo žmonės mano nebemoką gimtosios kalbos ir jaučiasi nejaukiai kalbėdami viešai:

[Kalbininkai] uolius „triūsus“ įvaro žmonėms baimę ir nepasitikėjimą, kad tuoj tuoj kažką ne taip sukirčiuosiu, po to dar išrašo kokią baudą laidos vedančiajam ir tada tikrai jau visi dega meile gimtajai kalbai ir kalbos inspekcijai. Nu gal ir nori jie gero, bet rezultatas – priešingas.

Tikriausiai esame vienintelė pasaulyje tauta, kuri turi tokią kalbą, kuria taisyklingai nepakalba netgi tos tautos atstovai. Tai kas čia kalti – ar mūsų kalbos taisyklės vis tobulinantys kalbišiai, ar paskui tuos tobulinimus nesusėjęntys visi nemokšos tautiečiai?

„Kalba savo sudėtingumu dar sunkesnis mokslas nei matematika.“ – Nu tai ir labai blogai! Kam iš kalbėjimo daryti mokslą? Ką, jei nepadarysi, tai žmonės nebusikalbės? Čia yra baisu, jei kalba, kurią vaikas gauna su motinos pienu yra sudėtingesnė už Rymano integralus ir Furjė transformacijas.

Lietuvių kalbos tvarkytojai parūpino tokias rašybos taisykles, kad vos keli LIETUVIAI sugeba parašyti nacionalinį diktantą be klaidų, o programuotojai nesugeba sudaryti taisyklių algoritmo ir pagaliau sukurti skyrybos tikrinimo programą.

Dažnai teigiama, kad kalbininkų pastangos sukuria neigiamą nuostatą dėl kalbos taisyčių ir taisytojų ar net skatina pereiti prie kurios nors kitos, paprastesnės, kalbos.

Lietuvių kalba yra labai įdomi ir graži – išnaudokime tai, o ne kiškime kalbą ten kur jos niekada nebuvo. [...] o tai kas per prievartą brukama, visad susilaukia atvirkščio atsako.

Iš mano mokyklinių laikų nieko baisesnio už lietuvių kalbos pamokas neprisime- nu... Lietuvių kalbos „puoselėjimas“ įvarė tokią neapykantą visam šitam reikalui, kad po šiai dienai negaliu pamiršti tų isterikių kalbos mokytojų, kuriom su protu ir logika paprastai būdavo ne pakeliui. Bet už tai kabinėtis dėl kiekvieno kabelio ar kokio kirčiavimo, kuris keičiasi dažniau negu mados Prancūzijoje, tai jos būdavo savo darbo profesionalės. Tas pats ir su visais šitais kalbos „sergėtojais“. Po jų „darbo“ gimtajai kalbai jauti ne meilę, bet neapykantą. O gal toks ir yra jų tikslas?

Gimtąją kalbą reikia mylėti, bet jeigu nuo jos atbaido „kalbininkai“ – tai kas kaltas?

Man tai tiesą sakant dar patogiau, kad lietuvių kalba išliks tik šnekamoji kalba, žymiai patogiau specifinių terminų neversti į lietuvių kalbą, o perimti iš anglų kalbos [...] Tegu tie kalbininkai paskaito lietuvišką makroekonomikos vadovėlį, o tada šneka, kokia kalba patogiau mokintis...

Kita vertus, tarp komentarų yra nemaža neutralių, bandančių pateisinti abi priešingas puses ir apibendrinti padėtį:

Tiesiog žmonės labai pyksta, kai kažkas kišasi į jų gyvenimą, tai visai natūralu. Beje, kai Jablonskis sugalvojo žodį degtukas (ir dar daug kitų), jie turbūt tuo metu taip pat skambėjo keistai. O šiandien? Įprastas žodis. Taip bus ir su kitais, šiandien sugalvotais žodžiais. Vat, manau, kad taip.

Keblumas toks – kalbos sistemiškumas VS natūrali kalbos raida. Vartotojams tenka palaikyti natūralumą, o teoretikams – sistemiškumą.

Įdomu, kad visi stebisi kalbos klaidomis, tačiau pamiršta, jog kalbos ir rašto visi mes išmokome mokykloje. Ten mums rašė pažymius. Kažkas gaudavo geresnius, kažkas blogesnius, tačiau, baigus mokyklą, iš visų jau reikalaujama nedaryti klaidų. NEĮMANOMA!!! Jei kažkieno lietuvių kalbos žinios mokykloje dėl klaidų buvo vertinamos vos patenkinamu pažymiu, tai naivu tikėtis, kad tas žmogus, rašydamas ne į mokyklinį sąsiuvinį, ims ir stebuklingai nebedarys klaidų.

Kiti vertinimo aspektai

Išnagrinėtuose interneto komentaruose buvo nuomonių, kurių negalima priskirti kuriam nors iš kalbos politikos elementų, nes juose kalba vertinama ne kaip kalbos politikos objektas. Iš jų galima susidaryti nuomonę, kad kalbos kokybė priklauso nuo kitų veiksnių, kurie nėra reguliuojami kalbos politikos priemonėmis. Remiantis anksčiau minėta pateikties schemų sąvoka, galima teigti, kad kalba apskritai suprantama ne kaip politikos objektas.

Pavyzdžiui, tokiuose komentaruose kalbos kokybė laikoma asmeninės žmogaus kultūros požymiu ir net visos visuomenės būklės atspindžiu:

Taisyklinga kalba yra pirmiausia intelektualinio potencialo rodiklis. Dėl suprantamų priežasčių daugumai runkelių tai yra tiesiog ne pagal jėgas. Mūsų firmoj valdžia seniai šitą suprato. Užtat priimdami naują darbuotoją pradžiai duoda pusės puslapio diktantą iš tarybinio diktantų rinkinuko 7 klasei. Po to iškart paaiškėja, su kuo verta kalbėt toliau. Kol kas prašaut nepasitaikė.

Situacija yra tokia, kad lietuvių didelė dalis jau temoka tik gerti, vogti, muštis ir dirbti sunkius darbus (kai nėra ką pavogti, o išgerti norisi). Lietuvių kalba čia jau nepadės ir tai beviltiška. Smetonienė tiesiog vėjais leidžia pinigų.

Kalbos kokybė taip pat vertinama kaip kartų skirtumo požymis:

Dar senos kartos žurnalistai, kaip p. Vaitiekūnas, taisyklinga lietuvių kalba veda įdomias laidas. Jis aišku ir puikiai rašo ir dėsto mintis – be klaidų!!! O jaunų tai siaubinga klausyti, nei kirčiavimo, nei rašybos niekas nepaiso. Iš didelio rašto išėjom iš krašto.

Audra stiklinėje. Kol pats buvau niolikinis, intensyviai naudojau anglicizmus, nes tai atrodė stilinga ir kieta, rodė tavo „lygį“ (iš dalies taip ir buvo – tais laikais anglų kalbą mokėjo nepalyginamai mažiau). Stuktelėjo dar keli meteliai, įpusėjau trečią dešimtį – ir pasikeitė požiūris. Ir viskas susitvarkė. Ir draugams taip pat. Net kompiuterinėje sferoje, kurioje dirbame, pradėjome paukščiukus ir nosines naudoti. Manau kitiems, kurie turi nors kiek daugiau protelio, irgi taip atsitiks. Žodžiu, viskas bus gerai, nereikia bangų dėl reklamos kelt.

Galiausiai, kalba suprantama kaip tapatybės išraiška ir tautinio pasididžiavimo objektas, todėl pagarba jai iškeliamą kaip vertybė pati savaime, nuo kurios, o ne nuo kitų veiksnių, labiausiai ir priklauso kalbos kokybė:

Blogybė ne anglų ar rusų kalba, bet didžiausia blogybė negerbti savo kalbos ir pasiklysti svetimybų džunglėse. Visais įmanomais būdais privalome branginti, saugoti, ginti lietuvių kalbą ir nepuldinėti nuo vieno kraštutinumo prie kito.

Paskaičiau komentarus ir pamačiau, kad jie visi švepli, darkantys kai kuriuos lietuviškus žodžius. Geriau jau nekomentuokite. O savo kompiuterių programas sutvarkykite taip, kad rašytų lietuviškai. O jei to nesugebate padaryti, tai nekalbėkite apie lietuvių kalbą, kurios visai negerbiate. Gerbiantis kalbą žmogus tos kalbos šveplumu rašyboje nedarkys.

IŠVADOS

Interneto komentarų analizė atskleidė požiūrių į Lietuvos kalbos politikos klausimus įvairovę pagal kalbos politikos elementus: veikėjus, objektą, priemones ir t. t. Kaip matyti iš nagrinėjimo, kiekvienas iš kalbos politikos aspektų gali būti vertinamas ir teigiamai, ir neigiamai ar neutraliai, nors daugiau vyrauja vienos krypties vertinimai, t. y. neigiami. Tačiau komentuose matyti ir šiokia tokia diskusija, esama skirtingų nuomonių, todėl neigiamų nuomonių negalima aiškinti vien apskritai neigiamu interneto komentarų pobūdžiu.

Daugiausia teigiamų vertinimų buvo dėl kalbos politikos padėties. Šiam aspektui priskirtini teiginiai apie lietuvių kalbai kylančias grėsmes, kurios lemia prastėjančią kalbos būklę, o kartu kalbininkų darbo reikalingumą. Komentuose įvardijamos tikslinės grupės, kurių kalba prasčiausia – tai jaunimas, žurnalistai, politikai. Teigiami aspektai sietini su kai kuriais kitais kalbos politikos elementais – tikslais (pritariama gryninimo poreikiui) ir rezultatais (atkūrus nepriklausomybę kalba pagerėjo).

Kiti kalbos politikos elementai vertinami daugiausia neigiamai: veikėjai (kalbininkai savinasi kalbą, nesitaria su specialistais), objektai (reguliuojama šnekamoji kalba, tačiau nesulietuvinama užsienietiški pavadinimai viešumoje ir svetimvardžių rašymas), tikslai (teikiami taisyimai, nes reikia pateisinti savo darbą; kuriamos taisyklės dėl taisyklių, o ne dėl paprastesnės komunikacijos), priemonės (pasenusios), sprendimų priėmimo būdai (neatsižvelgiama į vartoseną, per dažnai kaitaliojamos taisyklės ir nesusitariama tarpusavyje), rezultatai (sukeliamas jausmas, kad žmogus nemoka gimtosios kalbos, bijoma kalbėti viešai, nebelieka noro taisyti savo kalbą). Rasta ir tokių teiginių, kurie neatitinka kalbos politikos pateikties schemas – kai kalba suprantama ne kaip politikos objektas, o kaip individualios žmogaus kultūros požymis, kartu skirtumo dalykas ar tautinio pasididžiavimo objektas.

Nuomonių apie kalbos politiką pateikties schemas gali turėti tokią pačią reikšmę kaip ir kitose politikos srityse. Jei diskusijoje išryškunami vieni aspektai, o atmetami kiti, taip teikiama pirmenybė tam tikriems politikos

sprendimams ir mažėja dialogo galimybė. Pavyzdžiui, jei žmogus manys, kad kalbininkai dirba neprofesionaliai, jam bus sunku priimti jų siūlomus sprendimus. Jei iškeliamos grėsmės kalbai – bus linkstama ją saugoti bet kokiomis priemonėmis. Jei kas laikosi nuomonės, kad kalba yra kultūringumo požymis, tas nemato prasmės diskutuoti apie kalbos politikos priemones, tuo labiau patrauklesnes, skirtas kalbos vartotojams skatinti. Jei klausimas apibrėžiamas kaip kartų problema, dėmesys taip pat nukreipiamas nuo kalbos politikos priemonių ir t. t.

Svarbu tai, kad neigiamų kalbos politikos vertinimų negalima paprasčiausiai atmesti teigiant, kad žmonės nesupranta kalbos politikos. Siūloma laikytis nuostatos, kad nesupratimas rodo ir tam tikras susikalbėjimo spragas, kurias galima vertinti kaip tolesnio kalbininkų darbo objektą. Kaip tik tai rodo aiškesnę kryptį link visuomenės ir kalbininkų dialogo.

Panašių teiginių yra ir kitų kalbos tyrėjų straipsniuose: kalbininkams trūksta kalbos vartotojų psichologijos išmanymo (Piročkinas 2004: 6); „iš visuomenės reikalaujama daugiau, nei jai pateikiama žinių“ (Grumadienė 2002: 9); „visuomenė nemėgsta nuolatinių primygtinių pamokslių, todėl rezultatas ne visada būna toks, kokio tikimasi“ (Grumadienė 2003: 11). Atlikta komentarų analizė rodo, kad viena iš nesusikalbėjimo priežasčių gali būti ir tai, jog kalbama apie skirtingus dalykus, – pavyzdžiui, kai vieni nori diskutuoti apie kalbos politikos priemones ir sprendimų priėmimo būdus, kiti atsisako tai daryti teigdami, kad pirmieji paprasčiausiai nieko neišmano apie kalbą.

Šiame straipsnyje pasirinktus analizės principus galima pritaikyti platesnei diskurso analizei (ne tik komentarų), įtraukiant taip pat pačioje žiniasklaidoje vykstančią diskusiją. Tyrimo duomenys taip pat galėtų būti naudingi sudarant visuomenės nuomonės tyrimo apie kalbos politiką klausimyną, nes atrinktą kalbos politikos elementus atitinkantys teiginiai gali praversti apibūdinant tyrimo uždavinius ir formuluojant atsakymų variantus.

ŠALTINIAI

- Jackevičius M. 2008 05 07: *I. Smetonienė: rusifikaciją keičia anglų kalba*. Interneto prieiga: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=16933192>
- Jackevičius M. 2008 06 30: *G. Subačius: rusų kalbos įtaka lietuvių kalbai didesnė nei anglų*. Interneto prieiga: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=17570907>
- Jankauskaitė D. 2008 05 07: *Kalbos klaidos pakerta kojas* (perspausdinta iš laikraščio *Klaipėda*). Interneto prieiga: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=16927453>

- Lituanistės teoretikės pamąstymai, arba requiem kalbos darkytojams (Vox Populi). 2008 04 02. Interneto prieiga: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=16539144>
- Rotautaitė I. 2007 10 09: Lietuvių kalba žlunga (Vox Populi). Interneto prieiga: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=14653851>

LITERATŪRA

- Cooper R. L. 1989: *Language planning and social change*, New York: Cambridge University Press.
- Entman R. M. 1993: Framing: towards a clarification of a fractured paradigm. – *Journal of Communication* 43, 51–58.
- Grumadienė L. 2002: Kalbos normos ir vertybių sistema: kartų skirtumai. – *Gimtas žodis* 6, 8–12.
- Grumadienė L. 2003: Kaip įgyvendinsime kalbos politiką. – *Kalbos kultūra* 76, 6–17.
- Kaplan R. B., Baldauf R. B. Jr. 1997: *Language planning: from practice to theory*, Clevedon-Philadelphia et. al: Multilingual Matters Ltd.
- Koenig T. 2004: *Routinizing Frame Analysis through the Use of CAQDAS*. Paper presented at the Biannual RC-33 Meeting, Amsterdam, August 17–20, 2004. Interneto prieiga: http://www.lboro.ac.uk/research/mmethods/research/methods/routinizing_frame_analysis_RC33.pdf
- Miliūnaitė R. 2006: Internetinė visuomenė ir kalbininkai: pokalbis įmanomas? – R. Miliūnaitė, *Apie kalbą ir mus*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 36–59.
- Piročkinas A. 2004: Didelės ir mažos kalbininkų nuodėmės. – *Gimtas žodis* 9, 2–7.
- Scheufele D. 1999: Framing as a theory of media effects. – *Journal of Communication* 49, 103–120.
- Tankard J. W. Jr. 2001: The empirical approach to the study of media framing. – S. D. Reese, O. H. Gandy, A. E. Grant (eds.). *Framing public life: perspectives on media and our understanding of the social world*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Vaičekauskienė L. 2007: *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai. Kalbos politika ir vartoseną*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Vilmorus 2008: *Informacijos šaltiniai*. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa 2008 m. kovo 27 – balandžio 3 d. Tyrimas atliktas Vilniaus universiteto užsakyму.
- Zhou Y., Moy P. 2007: Parsing framing processes: the interplay between online public opinion and media coverage. – *Journal of Communication* 57, 79–98.

Gauta 2008 10 06

EVALUATION OF LANGUAGE POLICY IN INTERNET COMMENTS

S u m m a r y

The paper aims at analysing the evaluation of the Lithuanian language policy in internet comments. The investigation is based on the methodology developed by R. L. Cooper and the elements of language policy identified in his analytical scheme. This investigation focuses on comments written for articles on language policy and related language issues in the news portal *www.delfi.lt*. The interpretation is based on the concept of *frame* and the principles of *framing analysis*. The research has shown that most positive comments were addressed to the situation in language policy. Utterances attributed to the *frame* focused on the threats for the Lithuanian language which leads to treating the linguist's work as extremely important. Some other items of positive evaluation refer to the aims of language policy (a need to purify the language is approved) and its results (after the restoration of independence the quality of language has improved). Other language policy elements are given more negative evaluation: actors (e.g. linguists who claim they own the language and never discuss problematic issues with specialists in a professional field); objects (e.g. an attempt is made to regulate even spoken language; however, public foreign notices have no Lithuanian equivalents); goals (e.g. rules are written for the sake of writing rather than for the sake of simpler communication) etc. There are some claims which offer no direct evaluation of language policy. They are attributed to additional frames, e.g. the quality of language as a feature of individual human culture, the quality of language as a distinctive feature of a generation gap etc.

The foregrounding, or framing, some aspects in the comments is an important factor of an ongoing discussion and dialogue about language culture; if the discussion foregrounds one or another factor or evaluation, the others are rejected. Thus some political decisions are prioritised but the probability of a dialogue decreases. The analysis could be useful for further research in the discourse of language policy and quantitative research into public opinion on language policy.

LAIMA NEVINSKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, Vilnius LT-10308

laima.nevinskaite@kf.vu.lt